

Online oktatás és a szakképzés pedagógiai dokumentumai

Egy 2020-ban készült EU-s felmérés szerint a válaszadók 60%-a szerint az iskolák járvány utáni újranyitásokor a korábbinál nagyobb súlya lesz az online tanulásnak és a távoktatásnak. A felmérésből az is kiderült, hogy az online oktatás során kihívást jelentett a motiválás (40%), ill. a tananyag felépítése (30%). Látszik, hogy az online oktatás térhódítása a figyelem középpontjába emelte az oktatás tartalmának és az oktatás módszereinek kérdését is. Ez azt jelenti, hogy a tartalom módszerválasztást befolyásoló szerepe felértékelődik, illetve újra kell gondolnunk a módszerek tanítási tartalom kialakításában játszott szerepét. Míg korábban a tananyagtartalom meghatározó szerepet játszott a módszerek kiválasztásában, addig jelenleg azzal kell számolnunk, hogy a digitális eszközök, az online oktatás erőteljesen hatnak a tanítandó tartalmakra, azok felépítésére, az oktatási folyamat tervezésére.

Át kell-e programozni az oktatási folyamatot, változtatni kell-e a szakképzésben kialakult tantervek szerkezetén, a pedagógiai dokumentumok felépítésén, funkcióján? Vagy ezek jelenlegi formájukban továbbra is hatékonyan tudják segíteni a pedagógus munkáját?

Írásunkban a szakképzési tantervek szerkezetének változásán keresztül szeretnénk felhívni a figyelmet erre az új problémára, amelynek megoldása a következő, nem is olyan hosszú, időszak megoldandó feladatai közé kerülhet.

Az 1950-es évektől kezdve a szakképzés belső szerkezete, intézményrendszere lényeges változáson ment keresztül. A gyors gazdasági változásnak köszönhetően új intézmény- és képzéstípusok születtek a szakmai képzésben. A szakképzés expanziójának lehettünk szemtanúi és a változások eredményeképpen az általános képzés minőségének fejlesztése, a képzésben résztvevők alkalmazkodóképességének fejlesztése elsőrendű szakképzési céllá vált. Erre épülhetett rá a szakmai alapképzés iskolarendszerű formája, a specializálódás iskolarendszerű ill. iskolarendszeren kívüli formája. Létrehozták a technikusképzés (4 éves, 1950. évi 40. sz. rendelet a technikumokról) –

* Dunaiújvárosi Egyetem,
Tanárképző Központ
Email: guban@uniduna.hu;

[1] Benedek András (1992): *Adaptív szakképzési modell*. Budapest: Akadémiai kiadó.

[2] Lannert Judit–Mártonfy András (2004): Az oktatási rendszer és a tanulói továbbhaladás. In: *Jelentés a magyar közoktatásról*. Budapest: Országos Közoktatási Intézet.

szakgimnáziumok (ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi) – szakmunkásképzés (3 éves), intézményrendszerét. Ez a struktúra akkor változott meg, amikor a szakképzés átfogó reformja keretében az 1961. évi III. oktatási törvénnyel egy új iskolatípust teremtettek, a szakközépiskolát, melyben az érettségi mellett szakmunkás-bizonyítványt is kaptak a tanulók. 1965-ben ez a rendszer megszűnt, és a szakmunkásokat minden szakmában egységesen szakmunkásképző iskolákban képezték.

A nyolcvanas években kezdődött szakképzési reform részeként először az adaptív szakképzési modell [1] jelent meg a rendszerben, majd ezt követték a 2+3 (technikus), 2+2 (szakmunkásképzés) modellek, amelyekben a kétéves orientációs szakasz jelentette az újdonságot és a 4+1 (kísérleti technikusképzés) tagolású szakképzési szerkezet, amelyben a négyéves szakmunkásképzésre építve plusz egy évben valósul meg a technikusképzés.

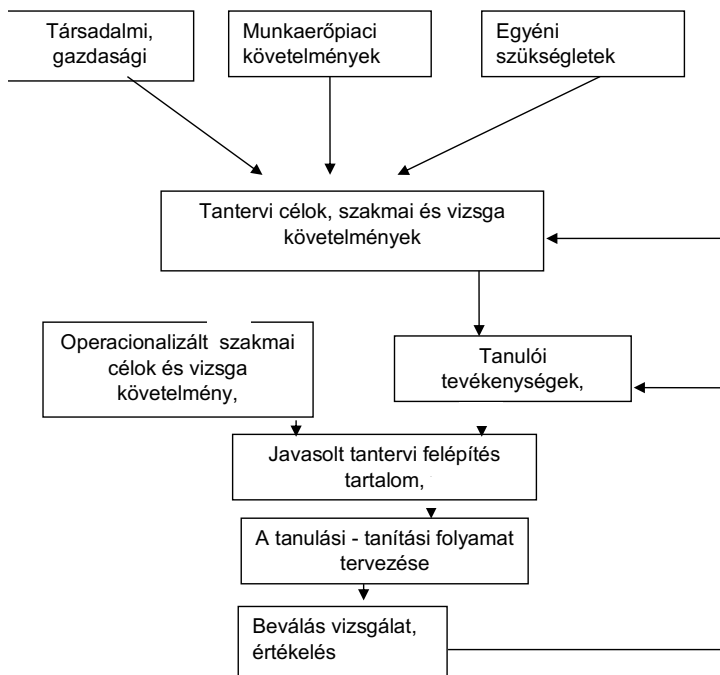
Az oktatási és képzési rendszer '90-es években bekövetkezett vertikális változása [2] részben a jogszabályi változások, részben a demográfiai változások, részben a szakmunkásképzés térvesztése, gazdasági talajvesztése következtében alakult ki. A szakképzésben a vertikális változást a 9–10. évfolyamok terén az Országos Képzési Jegyzék (OKJ) 1993-as megjelenése, az 1996-ban elkészült ISCED (International Standard Classification of Education) szintezés, amely lehetővé tette/teszi az egyes szakképesítések nemzetközi összehasonlíthatóságát, a NAT (Nemzeti Alaptanterv) bevezetésével az általános képzés meghosszabbodása, a szakképzés 16 éves korra történő kiterjesztése jellemezte.

A 21. század első felére tehető a negyedik ipari forradalom (2010–2040 között) kibontakozása, amely napjainkban a szemünk láttára megy végbe. Ez a rendkívüli gyorsasággal és technológiai változással járó változás várhatóan két korszakra lesz bontható. Az első 2030-ig, a második a 2040-es évek végéig. Míg az első korszakot a mesterséges intelligencia, generált valóság, a dolgok internete uralja, addig a technológia második szakasza várhatóan az anyagtudományt, a nanotechnológiát, az önvezető járművek korát fogja jelenteni. A változás az életünk minden területét átformálja az ipartól az oktatásig, a mezőgazdaságtól az építőiparig és erre a változásra kell felkészülnie a hazai szakképzésnek és szaktanárképzésnek. Erre a kihívásra adott első lépésnek tekinthetjük a Szakképzés 4.0 programot, amely a megváltozott körülményekhez igazította a hazai szakképzési rendszert, amikor 2017-ben bevezette a szakgimnázium – szakközépiskola – szakiskola rendszert. A szakképzésről szóló 2019. évi LXXX. törvény alapjaiban változtatta meg a szakképző iskolák működését, szervezeti felépítését és a törvény 2020. január 1-jei hatályba lépésével bevezette a

technikum és a szakképző iskolarendszert. Az átalakítás elsődleges célja a munkaerőpiac igényeihez az eddigieknél sokkal rugalmasabban alkalmazkodó szakképzési rendszer (duális képzési gyakorlat) kialakítása volt.

A szerkezeti átalakítás maga után vonta a tartalmi megújítást, melynek során fontos feladattá vált az egyensúly megteremtése a konvertibilis tudás kialakításához szükséges széles alapozás és a konkrét piaci igények között. Éppen ezért a korszerűsítés egyik lényeges elemeként a tantervek tartalmának felülvizsgálata, modernizálása és módosítása is a fejlesztés középpontjában állt, melynek egy lehetséges átalakítási folyamatát az 1. ábra mutatja.

1. ábra. A tantervfejlesztés menete

[3] Tantervek: Ipari technikum óra- és szaktárgyi tanítási terve (KGM 1961); Tanterv és utasítás a szakmunkásképző iskolák számára. Általános tantervi rendelkezések (1971, MüM; Műszaki szakközépiskolák nevelési oktatási terve (MM, 1988. Technikus szak); Szakmacsoportos tantervi szerkezet, világbanki program, 1993; Szakmai tárgy központi programja 1995; Szakközépiskolai kerettanterv (OM 2001); Gépészeti programtanterv 2020.

A tartalmi változás elemzésével párhuzamosan nyolc tanterv összehasonlító tanterv [3] szerkezet-elemzésével vizsgáltuk a szakképzés tantervi változásának főbb irányait és jellemzőit. A tantervi fejlődés főbb állomásait, szerkezetüket az 1950-es évek utáni fontosabb tantervi jellemzőket az alábbiakban foglaljuk össze:

- A tantervek egészen az 1990-es évek közepéig megtartották „tantárgy” rendszerű szerkezetüket.
- A szakképzési tantervek többféle típusát találhatjuk meg a vizsgált korszakokban. Megtalálhatók a tantárgyi megosztású, a technológiai folyamatokra, szerkezet bemutatásra, gyakorlatra alapozott tantervek (technikus képzés), ahol a szakágazatnak megfelelően az egyes tantárgyak azonos státuszban vannak. Ezek elsősorban az ötvenes és a ’70-es évek tanterveire jellemzőek. (hagyományos tantervek)
- A szakmai tantervek egyik lényeges, meghatározó sajátossága, hogy szoros kapcsolatban állnak az adott szakmai elvárásokkal. A dokumentumelemzésekből kiderül, hogy ez a követelmény már az ötvenes évek tantervei esetében is hatással van a tartalom kialakításra, de igazi meghatározó szerepe, csak a ’90-es évek szakmai tanterveiben érvényesül.
- A hazai szakképzésben a ’90-es években megjelenő kompetenciaalapú tantervfejlésztés megtartotta a cél-követelményrendszer fontos szerepét és új fejlesztési állomást jelentett a szakmai tantervkészítők számára. Fokozatosan előtérbe kerültek a gyakorlati, a munkaköri igények, a teljesítménymérés, a tanulásközpontúság és mindezek a hagyományos tantervfejlesztési eljárás felszámolásához vezetettek. Az addigi bemenet- és folyamatszabályozás helyére a folyamat- és kimentszabályozás lépett és megjelent a modul, mint tantervépítő elem a tantervek készítésében.
- Az 1994-ben elkészült szakmacsoportos kerettantervek, összhangban a NAT elvárásaival, egy-egy szakterületen folyó oktatási tevékenység megtervezéséhez, esetünkben az adott szakterülethez tartozó szakközépiskolák számára a helyi/iskolai tantervek készítéséhez nyújtottak segítséget. Főbb sajátosságaik az alábbiakban adhatók meg:
- A tantervek súlypontja a tananyag-felsorolásról az együttműködési, tervezési, kezdeményezési, kommunikációs, és döntési képességek, a műszaki tudás, tapasztalat, felelősség, rugalmasság fejlesztésére tevődött át.
- Fontos szerepe lett a célok (követelmények) taxonomikus és operacionalizált megfogalmazásának (ez utóbbinak főleg a helyi tantervek esetében).

- A tananyag kiválasztásban meghatározóvá vált a szakma követelményrendszere, amely magába foglalja a munkakört jellemző paramétereket, a munkakör (állás) elméleti és gyakorlati elvárásait, középpontba került a tanulói tevékenységek tervezése, nagy hangsúlyt kaptak a gyakorlati ismeretek, feladatok.
- A fejlesztő munka során a problémaorientált megközelítés, a moduláris rendszer mindvégig a középpontban volt. Teljesítésük szakmacsoportonként változó képet mutatott, nem azonos szinten valósult meg.

A 2020-ban bevezetett tanterv sajátos képet mutat. Az új szakképzési rendszer kialakításával az intézményekben el kellett végezni a programtantervek és a szakmai programokkal kapcsolatos szakmai munkát, döntést kellett hozni az adott intézményben szervezett közismereti és szakmai képzés szervezéséről. A Szakképzési törvény alapján a szakképző intézményben a nevelő és oktató munka: a) a szakképzésben kötelezően alkalmazandó programtanterv és b) a programtanterv alapján kidolgozott szakmai program szerint folyik. A programtanterveket a Képzési és Kimeneti Követelmények (KKK) alapján kell kidolgozni. A Képzési és Kimeneti Követelmények tartalma, vizsgálata, valamint a programtantervek biztos alapot adnak mind a szakképző intézményeknek, mind a duális képzésben résztvevő gazdálkodó szervezeteknek saját szakmai programjuk, képzési programjuk kidolgozásához. A programtantervek az alábbiak szerint épülnek fel:

- a szakma alapadatai; a tanulási területekhez rendelt tantárgyak és témakörök óraszámát évfolyamonként;
- a tanulási területek részletes szakmai tartalmának leírása; (a tantárgy neve, tanításának célja, a tárgyat oktató végzettsége, tantárgyi koncentráció, elmélet és gyakorlat aránya, a fejlesztendő kompetenciák);
- a részsakmák ajánlott szakmai tartalma.

A szakképzésben alkalmazott tantervek, így a legújabb programtantervek is, szerkezetüket tekintve hasonlóak. A korábbi kompetenciaalapú tantervek és a programtantervek ugyanakkor nem nyújtanak elegendő támpontot a gyakorló pedagógusnak a digitális korszak követelményeinek a teljesítéséhez, a tanulási és tanítási folyamat tervezéséhez. A jelenlegi tantervek csupán nagy léptékű tanítási javaslatokat tartalmaznak, nem nyújtanak megfelelő támogatást a helyi tantervek, tanmenetek tervezéséhez. A változást a digitális oktatáshoz való szorosabb igazodás, a tananyagtartalomnak az online oktatás igényei figyelembevételével történő felülvizsgálata, és ezekhez kapcsolódó ajánlások kidolgozása jelentheti.

A fejlődési tendencia véleményem szerint előrevetíti a multifunkcionális tanterv kialakításának lehetőségét, amelyben a tananyagnak többféle változata jelenik meg, biztosítva a modern technikai eszközök igényeire való igazodást. Ebben a tantervben meghatározó szerepet kaphat az online oktatás, az életen át tartó tanulás, a szakmatanulásra való felkészítés. Központi szerepet játszik a tanulói tevékenység, a tanulói feladat, a projekt.

Összefoglalva a tantervi jellemzőket megállapíthatjuk, hogy a központi kompetenciaalapú tantervek után nem állhat meg a fejlődés, mivel a változtatási igények az utóbbi két évben jelentősen felerősödtek. Az online oktatásból fakadó igényeket be kell építeni a tantervi szerkezetbe, amelyben akár már a programtantervek továbbfejlesztett változatai is megjelenhetnek és a tantervnek egy többfunkciós változata alakulhat ki, jelentősen segítve az oktatást. Kiinduló kérdéseinkre válaszolva pedig azt mondhatjuk, hogy már a közeli jövőben érdemes lesz az online oktatási igényekre alapozottan átgondolni az oktatási folyamat eddig kialakult gyakorlatát, valamint pedagógiai dokumentumaink funkcióit, mivel ezek jelenlegi felépítésükben, sok esetben tartalmukban sem nem tudják garantálni és segíteni a hatékony szakmai munkát.

